

Наталія НІКІТИНА

**«АПОКАЛІПТИЧНІ КОНІ Б'ЮТЬ КОПИТОМ» ПО
УКРАЇНСЬКОМУ ДИТИНСТВУ (НА МАТЕРІАЛАХ РОМАНУ
Л.КОСТЕНКО «ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО САМАШЕДШОГО»
ТА МАЛОЇ ЖІНОЧОЇ ПРОЗИ КІН. ХХ – ПОЧ. ХХІ ст.)**

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 26.
УДК 821.161.2-32

Нікітина Н. «Апокаліптичні коні б'ють копитом» по українському дитинству (на матеріалах роману Л.Костенко «Записки українського самашедшого» та малої жіночої прози кін.ХХ – поч. ХХІ ст.); 14 стор.; кількість бібліографічних джерел –7; мова українська.

Анотація. У статті розглядається деструктивний вплив деформованих і хворобливих суспільних стосунків на дитину та їх відбиття в сучасній жіночій прозі. Авторка аналізує екзистенційні мотиви в зображенні дітей. Зауважено, що суспільний імморалізм руйнує свідомість дитини і призводить до усталеної опозиції дитина/світ, дитина/соціум, дитина/суспільство, де зазвичай дитина – жертва.

Ключові слова: жіноча проза, свідомість дитини, екзистенційні модуси, катастрофізм, «дитячий рай».

ХХ століття залишиться в історії людства як доба із сумною аурую «кінця кінців». Доба катаклізмів, карколомні історичні зміни, що поставили під загрозу і саме існування людства, призводять до формування нової людини ХХІ століття, що фатально приречена перебувати в стані душевного неспокою, хаосу, розпачу, самотності, непередбачуваності, позбавлена впевненості в завтрашньому дні. Руйнація усталених життєвих норм, безупинна зміна свідомості цілої епохи, що «віддаляється від усякого буття» (К.Ясперс) призводить не тільки до кризи суспільства, а й власне кризи людського духу і моральності. Сучасність, просякнута відчуттям «викинутості» в бездушний змеханізований світ, опинилася в ситуації, коли не тільки «Бог помер» (Ф.Ніцше), а й людина померла.

Відчуття, а скоріше передчуття, небезпечних поворотів в історії людства, якими було просякнуте повітря ХХ століття, змушує напружено шукати шляхи виходу із «кінця кінців» як філософію, так і літературу, які ставлять перед собою мету нового осмислення світу, людини, традиційних вартостей. Саме розв'язання цих завдань і є найважливішим для сучасності. М.Зубрицька слушно зауважує: «Світ, людина, вартості» - так можна схарактеризувати бурхливий розвиток інтелектуальної думки на початку сторіччя, що вплинула на всі сфери культурного життя» [2, с.17].

Доба помежів'я, або злам епох, має свої характерні особливості, серед яких кризові процеси, що, в першу чергу, стосуються зміни концепції людини та нового вирішення проблеми відносин людини та Абсолюта, руйнації старої картини світу. Кінець ХІХ – поч. ХХ ст. та кінець ХХ – поч. ХХІ ст. нібито дзеркально відображають один одного, створюючи певну філософію доби помежів'я як історичного культурно-естетичного феномену. Сучасність - кінець ХХ – поч. ХХІ ст. – розглядається вченими різних галузей знань, літературознавцями, культурологами, філософами, як безсум-

нівна криза, причому найглобальніша за всю історію людства.

На думку багатьох дослідників, навіть сама філософія перебуває в стані кризи через неспроможність уже вироблених принципів та орієнтирів філософування пояснити та осмислити буремні й непередбачувані зміни в людському бутті. Не випадково на цьому тлі все потужнішими стають розмови про «кінець філософії», «смерть літератури» (А.Кернан), «кінець історії». Метафора кінця стає все виразнішою та актуальнішою для періоду кін.ХХ ст. – поч.ХХІ ст. і є свідченням затяжної кризової ситуації в європейській філософії, мистецтві, літературі. М.Зубрицька акцентує увагу на тому, що «ХХ сторіччя, мабуть, увійде в історію гуманітарної думки як сторіччя із сумно величною аурую «кінця кінців» [2, с.11].

Отже, сучасна кризова ситуація змушує літературу шукати зовсім інші, кардинально нові підходи до вирішення таких складних проблем, як пошук людини в людині, ставлення людини до людини, взаємозв'язок людини і світу, віднайдення ціннісних орієнтирів і вартостей. Перед сучасними письменниками постають завдання надзвичайної важливості, пов'язані з виробленням моральних приписів, ціннісних орієнтирів, здатних об'єднати людство. Настрої українського суспільства стають невід'ємною складовою сучасної жіночої прози.

Неординарна й найвиразніша сучасна українська поетеса Л.В.Костенко з метою досягнення світу абсурдів у першому опублікованому прозовому творі «Записки українського самашедшого» «глибоко й болісно сканує усі вивихи нашого глобалізованого часу» [5, с.416], їх вплив на людину, фіксує зміни, що відбуваються у свідомості сучасника. Рефлексії сучасних жінок-письменниць на сторінках новелістики кін.ХХ – поч.ХХІ ст. спрямовані на пошуки людиною свого місця в суспільстві, глибинній самотності особистості у зглобалізованому й абсурдному, ворожому й анти-

гуманному світі. «Сучасна українська література – найзагадковіше явище української душі, її світла й темна сторони, її палка пристрасть, уява, ніжність, відчай, сила й слабкість» [1, с.345].

Тому не випадково в сучасній рецепції особне місце займає феномен жіночої прози, хоча полеміка щодо терміна «жіноча література» триває і до сьогодні. Попри різноголосся та багатоголосся, відсутність угруповань, сучасна жіноча новелістика представлена досить неординарними й потужними іменами, серед яких О.Деркачова, С.Йовенко, М.Кіяновська, Є.Кононенко, В.Мастерова, Г.Пагутяк, Л.Пономаренко, Г.Тарасюк, Н.Сняданко, Л.Тарнашинська тощо.

Жіноча проза як феномен сучасної літератури вирізняється особливою авторською сповідальністю, експресією, яка залежить тільки від контексту зображуваної реальності, просякнута катастрофізмом й апокаліптичними мотивами, бо «дійсність, у якій ми живемо, патологічна» [5, с.55], «шизоїдний селф свідомості заливає суспільство. Слово знецінилось. Мова втрачає пульс» [5, с.105]. Різко, навіть епатажно, протистоять старе й нове. Серед всього масиву, створеного й надрукованого за 20 років незалежного існування України, жіноча проза займає особне місце, бо саме жінку непокоїть майбутнє, вона відчуває загрози гостріше, створюючи на сторінках творів повну, стереофонічну картину реальності. Жінка-автор веде діалог з читачем твором – текстом – висловлюванням як з метою осягнення самої себе у часі, так і зображуваного світу. Саме такі діалогічні відношення дають можливість реципієнту вступати в коло багатоманітних інтерпретацій. Герої жіночої прози ведуть свій, почасти незалежний від волі автора, діалог зі світом з метою усвідомлення, віднайдення, ідентифікації чи самоідентифікації, розуміння чи порозуміння, ствердження чи заперечення, набуття нового значення у новій реальності.

Жіноча проза, глибоко аналізуючи сучасний світ, у першу чергу, наголошує на його деструкції, переймаючись майбутнім людства, звертає увагу на вплив деформованих і хворобливих суспільних стосунків на дитину, на загрози й ризики, що чатують на ще не сформовану особистість. Метою цієї роботи є дослідження екзистенційних мотивів у зображенні дітей на сторінках жіночої прози.

Будь-що живе потребує певних умов для зростання. Рослинам потрібний ґрунт, вода, повітря, світ. Тваринам, крім всього зазначеного, необхідно мати їжу. А що потрібно людині, щоб жити? Крім їжі, даху над головою, повітря? Звичайно ж, родина, інші люди! Дуже важливо, щоб навколо були Люди! Щоби хтось здавався близьким, рідним, коханим. Щоб у душі була надія, що десь на світі є (нещодавно була? ймовірно, буде?) жива душа, здатна відгукнутися на поклик, допомогти й підтримати, взяти за руку і ввести у світ, сповнений радощів і тривоги, краси й потворності, надій і

крахів... Саме людські стосунки попри всю їх складність, непередбачуваність, мінливість, оманливість і красу є тим живильним простором, у якому кожен із нас буде власний неповторний світ, розгортає своє життя. І якщо у дорослої людини простір життя є не менш складною павутиною взаємовідносин, ніж всесвітня мережа інтернет, то дитячий світ ще більш складний та багатоманітний. Це світ, де дитяча душа потребує прихистку і впевненості, міцної руки, що підтримає, навчить цінувати, захоплюватися першою весняною квіткою, плакати від радощів і сумувати за втраченим, надихати на злеті, стимулювати...

Зазвичай слово «дитинство» асоціюється з чистотою, неповторністю вражень і відкриттів, а найголовніше – захищеністю, золотими мріями й надіями, радістю пізнання, незабутніми запахами родинних свят, свободою від будь-яких кордонів. Чи не правда, такий собі «дитячий рай»? І цей «дитячий рай» - це, перш за все, світ і тепло родини, це той ґрунт, на якому буде рости й квітнути маленька особистість, що стане живильним джерелом пізніше для когось іншого. Не випадково навіть психологи дуже часто радять для поновлення душевної рівноваги закрити очі і згадати дитинство – улюблені запахи дитинства. А чи існує такий «дитячий рай» на сторінках сучасної жіночої прози? К.Роджерс наголошував, що всі ми «невеличково соціальні». А якщо так, то чи залишилось місце для раю в сучасному «патологічному» світі, де «те, що діється тепер у світі, - це кошмар, що приснився людству» [5, с.55]?

Головний герой роману Л.Костенко, вихований у щасливій родині, де батько, шістдесятник, а мати – вродлива жінка, з тонкою душею, що співом передавала радість життя так, як ніхто інший, також згадує своє дитинство: «Колись, у моєму дитинстві, дзвеніли дитячі голоси, жили тут переважно інтелігентні українські родини, і яка це була радість гратися з тими дітьми! Ігри були гарні...» [5, с.68]. Екзистенціал добра для героя - це рідне подвір'я і чудесні дитячі голоси.

Не випадково герой новели Є.Кононенко «Три світи» привозить на своє «дитяче подвір'я» півторарічного сина – це спроба віднайти втрачений рай. У пошуках рівноваги або навіть порозуміння зі світом абсурдів, з метою утриматися на краю прірви відбувається безкінечна подорож вулицями міста чоловіка, батька маленького хлопчика, у той уже «втрачений рай», де «більшість запаморочливих відкриттів юності було зроблено тут, за цим письмовим підвіконням. Тут були прочитані улюблені книжки...» [4, с.17]. На цьому київському подвір'ї відбулося перше осягнення краси Вічного Міста, осягнення тих щасливих моментів життя, що потім будуть супроводжувати крізь усі життєві бурі, стануть оберегом і путівником: «Найбільше він полюбляв сидіти за письмовим підвіконням наприкінці весни <...> В рожево-бузковому небі спалахувала перша зоря. Стрічка

Дніпра синіла, як вена на горлі. А коли цвіли фруктові дерева, від краєвиду можна було збожеволіти» [4, с. 9].

Герой дізнається від «товстої негарної жінки», колись милої тендітної красуні, сусідки Мар'яни, що вони «те вікно заклали дошками, зробимо полицки для консервації» [4, с. 12]. Метафорою є закладене вікно-дорогоказ у той живильний рай, до якого так авантюрно повертається вже дорослий чоловік, намагаючись вирватися із буденного ритму, із постійного суму, що огортає його душу: «... ніколи не зайде до своєї колишньої квартири, не подивиться на місто крізь вікно понад письмовим підвіконням. Боже мій, як це сумно!...» [4, с. 11].

Героїня новели «Гра у живе і мертво» М.Кіянської, якій «щойно стукнуло тридцять чотири, півжиття» [3, с. 48], переправляється через ріку на поромі (пором тут як межа між минулим і майбутнім, яке не може відбутися без повернення додому, до живильних дитячих спогадів). Самотню й розгублену, але спраглу нового життя героїню авторка характеризує абсолютно несподіваним поєднанням однорідних членів речення: «Валіза, лептоп, неспокій в душі, одяг, привезений з іншої країни, страх, почуття провини, спалене хімією волосся, три недописані книжки...» [3, с.48]. «Неспокій, страх, почуття провини» ведуть до будинку дитинства, що є опертям і надією, власне віднайденням себе, загиблої. Містком, що утримує «на цьому боці ріки», є спогади про дідуся, дитячі затишні спогади, слова мудрого старого: «Тобі важко, бо ти особлива», «Все, що ти маєш і що тобі треба мати, - в тобі, всередині тебе», «Бійся Бога, але не бійся жити» [3, с.49]. Дідусь сам жив і вчив життю маленьку дівчинку: «він любив поливати огірки, любив вишукувати першу огіркову зав'язь, любив розім'яти в пальцях горіховий листок і вдихнути його запах, любив зупинитися на стежці біля криниці, присісти – і намалювати прутиком або камінцем (усього кількома штрихами) дивне, тривожне, кутасте обличчя – щоразу інше, кречучи, піднятися, а тоді затерти малюнок ногою...» [3, с.50].

Прості людські радості, як ковток повітря, запахи всотовувала маленька дівчинка від дідуся, який вчив її особливому погляду на життя, вчив зазирати всередину. Але, покинувши дитячий рай після смерті дідуся, де «перекопали сад», «зрубали горіх», вступаючи в доросле життя, де «невпевненість, неприкаяність і бездомність» [3, с.52] чекають на непристосовану до іншого світу героїню з надоголеною шкірою, надчутливими нервовими закінченнями. А рятує її Ді, який «ще й дотепер завжди каже мені, що я особлива... це ніби дає мені квиток на проїзд – або, як метеликові за склом, право на існування...» [3, с.53]. Саме дитинство асоціюється із затишком, будинком і неймовірним щастям – вмінням жити: «...коли я була зовсім малою, я вміла жити гарно і просто, я ще

трохи це пам'ятаю. І ось я собі думаю Ді: як добре, що я – це – ще – пам'ятаю...» [3, с.54]. Зникає гарне і просте життя, або вміння жити, вир посвядження, абсурдності світу, самотність і неприкаяність полонять душу жінки, що не змогла порозумітися з іншим, далеким від затишного і зрозумілого світу її дитинства. І доки в її душі звучать слова: «Ді, ти кажеш, що я особлива, - і, раз ти це кажеш, доки ти це кажеш, я майже наважуюся жити» [3, с.53], доти є надія на майбутнє в героїні, це і є той оберег, той путівник, і та надія, що зветься дитинством, яке покликане робити з людини людину, вчить закривати очі, «щоб зможти побачити все всередині себе, щоб побачити те, чого вже не можна побачити звичайними очима...» [3, с.67].

Серед сірої буденності, праці в ательє, втоми, відвідування по вихідних кінотеатру «Дружба», у нескінченних пошуках чоловіка – «п'ю коктейлі, їм морозиво і шурую на всі боки очима, чи не встrelю якогось дефективного – нормальні давно розібрані» [6, с.45], єдиним щастям для героїні новели «Навпроти, по той бік вулиці» Л.Пономаренко є спогади про щасливе сирітське життя в селі з бабусею. Недільні вихідні дорослої самотньої жінки у місті і дитячі - з бабусею дуже різняться: «Моя бабуся пекла по неділях пірижки з капустою і, коли я прокидалася, ставила біля ліжка миску зі сметаною, приносила жаровню й казала: «Вставай, храмувать будем!» [6, с.43].

Пригадаймо таку рису української душі, як глибока, інтимна християнськість у поєднанні з внутрішньою свободою, настанову на споглядання, осмислення світу, що було основою філософських положень Г.Сковороди, які набули не просто тенденцій, а стійкого ядра української філософії, де отримує завершення національна ментальність. Життя бабусі з онукою і є тим ментальним бар'єром, що робить їх щасливими, впевненими, задоволеними. «Восени копали картоплю, зносили гарбузи, обставляли очеретом хату. Взимку били очерет і топили піч. А потім лягали вдвох на теплій черені, співали всяких-усяких пісень – «Стоїть гора високая», «Ой, на горі та й жінці жнуть» [6, с.43]. Зрозумівши, що «...гулька збільшилась. Тепер вона росте» [6, с.46], чорнобильська хвороба вже її їсть, героїня тікає у свій «дитячий рай», повертається до того подвір'я, де була щасливою і де встигне «викопати біля хати бабусині грушки і розсадити їх у лісі» [6, с.47].

Прикметно, що доволі обмежена кількість малої жіночої прози змальовує захищений світ дитинства, де дитина-герой зростає в повноцінній родині, виховується самодостатніми та люблячими батьками. Жінки-письменниці гостро реагують на суспільні виклики й зосереджують свою увагу на дослідженні складного морально-психологічного стану дитини у просторі буденності, самотності, страху й розгубленості, покинутості, непотрібності, через які експлікується екзистенціал зла.

Суспільний імморалізм, яким буквально просякнуте кожне слово твору, відтворює Л.Пономаренко у новелі «Прожир». Авторка короткими штрихами змальовує портрет дівчинки, вихованіці допоміжної школи-інтернату, учениці 5 класу, яка не знала про себе нічого, «лише постійно хотіла їсти» [6, с. 100]. Тому назвали її Прожир, тим самим позбавляючи права на людське існування, на любов і ласку. Дівчинці люто хочеться їсти, «стояла не вмита й не розчесана, ковтуни сірого волосся були зв'язані шнурками нічної сорочки», «та в тобі, мабуть, вошей більше, ніж тіла» [6, с.99-100], - перед нами дитина недоглянута, самотня, голодна, позбавлена не просто турботи, а викинена на узбіччя людського життя – цілий спектр екзистенційних станів. «Узбіччям» є школа-інтернат, де вихователі п'ють і гуляють, а «нічна няня засинає біля тумбочки, пускаючи слину на журнал попереджень» [6, с.100]. І тоді всі дівчата (з п'ятого класу починаючи!) «... лазили в спальню до хлопців. Так робили всі, з року в рік» [6, с.100]. І роблять це тільки тому, що не розуміють, від скуки, за відсутності поряд Людей – «треба ж було їм якось розважатися» [6, с.100]. Нікому не потрібні: ні вихователям, ні кухарці, яка може «залишити в коридорі відро з помиями, можна буде гребонуть шматків і забити голод», бо «од щоденної жалості серце в кухарки зробилося шкарубке, мов чорний фартух...» [6, с.99]. «Зашкарублі» серця у всіх дорослих, що відповідають за дітей в інтернаті, у всього суспільства, що робить можливим існування таких інтернатів у державі, де злочини проти дитинства приховують фашистськими методами. Далі авторка створює фантазмагоричну картину злочинств (а чи не такі повідомлення про злочини проти дітей ми бачимо щодня(!) з екранів телевізорів?!), що відбуваються «у вугільному сараї» - метафора потойбіччя землі, витягнутого сюди, у світ людей. «Коли в якоїсь дівчини починав рости живіт, не сходився фартух, її вели до вугільного сараю на горище. Приймали драбину і змушували стрибати вниз. Потім дівчині зав'язували рота рушником, а самі стояли біля дверей, доки все не закінчиться. Після її обливали водою з відра і вели до спальні» [6, с.100]. Саме ці скупі рядки чітко формують опозицію дитина/суспільство, де дорослий світ не просто загроза самому існуванню дитини, а й найстрашніший ворог, кат дитинства. Чи підозрює Прожир, що існує інший світ, де є тепло, захищеність і ласка, чи здогадується про його існування дівчинка, ладна за шматок хліба віддати своє тіло брудному Бамбулі? Ні! Бо вона бачить все нові ямки і горбки тих ненароджених дітей, яких «затоптували і засипали сміттям» дорослі, створюючи кладовище у вугільному сараї. Ця деталь – могили, затоптані і засипані сміттям, – ще більше підкреслює абсурдність життя, байдужість, несумісність дорослого світу зі світом дітей, хаос нового століття, катастрофічність світо-

сприйняття, що прирікає особистість на нівеляцію людського в людині.

Становлення/вростання дитини в буття простежуємо і в новелі Г.Тарасюк «Один на трасі», де восьмирічний хлопчик Дімка, нікому не потрібний, зайвий, усвідомлює, що він «усім заважає і жити не дає», бо баба Валя, як непотрібну річ, повертає матері-повії у місто, бо «... потащилась в Італію б...ть» [7, с.106]. А мати в одній кімнаті з хлопчиком займається проституцією. Але деформована свідомість Дімки вважає, що мати-повія краще, ніж мати-наркоманка його друга Артіка. Процес дегуманізації, деградації людини, а найстрашніше – жінки, продовжувачки та берегині роду, є доказом катастрофи, апокаліпсису, що все міцніше огортає сучасний світ.

Для передачі екзистенційного напруження в новелі весь текст просякнuto словами та образами, що маркують катастрофічне світосприйняття та світовідчуття: «вона лежала як мертва», «мамка була п'яна й жива», «з її яскраво-червоного рота сипалась на нього лайка», «вся в синяках, розпатлана, з мертвими невидючими очима», «виродилась, скатина, на маю голову! Хоть би здох ілі утоп! Жізнi нет от тебя!», «нагонив жаху й ліс, що височів по той бік траси чорною стіною» [7, с.106]. Негативний настрій спостерігається в новелі не лише на рівні розвитку конфлікту, а й на рівні мікрообразів, що пронизують усю її структуру і доводять духовні страждання героя до найтрагічнішого загострення. У передчутті нещастя Дімка пішов на трасу, «що скидалась на рухливу темну стрічку, поцятковану світлячками» [7, с.113]. Самотній, зголоднілий та переляканий, хлопчик перемагає власні жахи, бо шукає її, матір-повію, якій він, Дімка, зовсім байдужий і непотрібний. «Боліли ноги, дошкуляв нічний холод, але, скований страхом, хлопчик боявся поворухнутися ... Від втоми і розпачу Дімка опустився на землю» [7, с.113] – такою безмежною, навіть щемною, є любов самотньої дитини до тієї, що здається йому єдиною живою істотою, яка з'єднує його з ворожим містом і є єдиним, хай навіть химерним прихистком серед абсурду й байдужості світу людей. Саме цей епізод і є прямим свідченням жорсткої опозиції дитина/суспільство, де суспільство – найстрашніший ворог, загроза, катастрофа по відношенню до світу дитини. Страх підказав хлопчикові, що те, що випало з машини, «голе тіло його мамки». Волаючи про допомогу до всього байдужого, страхітливого мороку, «закричав до тих, що пролітали й пролітали в красивих окатих авто, такі ситі, такі байдужі, такі ...» [7, с.114].

Що чекає попереду самотнього хлопчика з маленьким добрим серцем, що зі скам'янілою душею сидить на узбіччі (на узбіччі людського життя) і чекає ранку? Доволі промовиста метафора.

Покоління втрачених ідеалів та цінностей, зруйнованих патріархальних ідеалів – ментальної заслонки української душі, під впливом не тільки

світових загроз, а й економічних крахів України, неспроможне повернути втрачену соціальну рівновагу чи знову набути її. Такою є героїня новели Г.Тарасюк «Острів зимового мовчання», яка навіть уже не пам'ятає своє ім'я, бо ким тільки вона не була: «Бордель для далекобійників, «партизанка» в Хорватії, «стометрівка» в Словаччині, кличка «Наташа», далі... А далі – не буде, бо далі була одна велика купа лайна, яку їй не хочеться розгрібати. Ні сьогодні, ані будь-коли!» [7, с.125]. Віється світами у пошуках примарного щастя Ольга – Тамара - Наташа, іноді(!) згадуючи двох дітей від другого шлюбу: «Від згадки про Шурку-Юрку Ользі аж дух перехоплювало, а потому занило серце, занило...Що вони там, у тому селі з тою бабою, роблять? Бабі точно не до них. І ростуть собі Шурка-Юрка як лобода. Бандитами виростуть, це точно... Мабуть, забули, як мама Оксана виглядає...» [7, с.124].

У суспільстві останнім часом з'явився термін «заробітчанські» діти, що приховує дуже багато підтекстів. Один із них розшифровує Г.Тарасюк. Коли депортована героїня повертається в Україну, то бачить таку картину: «мама спала п'яна, пацани немиті – нечесані, борюкалися на розтрощеному дивані з прилиплими до писків целофановими пакетами з клеєм...» [7, с.126]. Єдине, на що спромоглася Оксана (так звали жінку з народження), дітей умити, одягти, взути і відвезти до тітки Варки у село. Їй вони також не потрібні – їй потрібні тільки гроші, і саме заради них взяла Шурку-Юрку, погрожуючи, що, коли «не буде їй присилати з-за кордону долари, хутко відправить байстрюків назад у місто...» [7, с.126]. У пошуках грошей Оксана знову за кордоном, а діти – покинуті, нікому не потрібні, позбавлені Людей навколо.

Риторичне питання: що очікує Шурку-Юрку попереду?! –мабуть, все ж таки, має відповідь: вони поповнять лави тих волоцюг на міських вулицях, до яких байдуже всім... Відбувається розгортання опозиції буття/небуття дитини у світі дорослих, найгострішої опозиції сьогодення – дитина/соціум.

Риси катастрофічної свідомості, невідворотних суспільних змін спостерігаємо на сторінках

всіх проаналізованих творів. Змінюються до невпізнанності дитячі «подвір'я»: «Тепер побільшости чутно лайку, дефективний суржик і мат. Часом височить іномарка. Двоє глухих ветеранів бесідуєть про політику. Гавкають пси. Ревуть мотори. Скрегочуть залізні двері гаражів. П'яна компанія варнякає на балконі, порожні пляшки брязкають об асфальт» [5, с.68] – підсумовує герой роману Л.Костенко. Навіть голоси і звуки – ознаки катастрофічного мислення, існування, кожного клаптика будь-якого подвір'я, чи міського, чи сільського. Не тільки сюжет, а й позасюжетні елементи, інтер'єри, пейзажі, створюють настроєвий обертон творів, будують психологічне підґрунтя того чи іншого вчинку, підсумовують: «Дітей без дорослих уже не випустиш на подвір'я, хіба що зграйкою пройдуть школярі. Ось і зараз: ідуть, розхристані, за плечима ранці, зовсім ще діти, роти позатикувані сигаретами, мат-перемат» [5, с.68].

Жінки-письменниці розгортають у своїх творах про дітей екзистенційні модуси самотності, розгубленості, жахів і неврозів, що становлять загрозу як самому статусу дитинства, так і життю дитини. Л.В.Костенко з жалем і болем узагальнює зміни узвичаєного буттєстилю української нації: «Вже й у нас, у нашій колись патріархальній нації, де материнство й дитинство цінувалося понад усе, є увесь цивілізаційний набір сучасності – і покинуті діти, і продані, і вкрадені, й наркозалежні, і народжені від хворих на СНІД матерів, і безпритульні, що тиняються по вокзалах, повтікавши від батьків-алкоголиків. Тисячі безпритульних дітей – більше хіба що у Бразилії» [5, с.69]. Суспільство не переймається долею дитини, бо позначене глибокими ментальними зсувами, серед яких найстрашніші – втрата відповідальності, батьківських обов'язків, материнського інстинкту.

Загроза самому статусу дитинства, суспільний імморалізм руйнує дитину, впливаючи на її формування, і призводить до жорстокої опозиції дитина/світ, дитина/соціум, дитина/суспільство, де зазвичай дитина – жертва.

Жіночі прозові інтенції звучать як набат, як пересторога: дитинство – це майбутнє, знищуючи яке, знищуємо людство, і насамперед – надію на майбутнє.

Література

1. Даниленко В. Лісоруб у пустелі: Письменник і літературний процес. – К.: Академвидав, 2008. – 352 с.
2. Зубрицька М. Передмова до другого видання//Антологія світової літературно-критичної думки ХХст. /За ред.Марії Зубрицької.2-е вид., доповнене. – Львів: Літопис, 2001. – 832с.
3. Кіяновська М. Стежка вздовж ріки: Новели. – К.: Факт, 2008. – 240с.
4. Кононенко Є. Три світи: Вибрані новели. – Львів: «Піраміда», 2006. – 152 с.
5. Костенко Л. Записки українського самашедшого/ Ліна Костенко. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011.- 416 с.
6. Пономаренко Л. Помри зі мною: Вибрані новели. – Львів: ЛА «Піраміда», 2006. – 152с.
7. Тарасюк Г. Новели: Проза. – Бровари: вид-во ПП «МН ТРК «Відродження», 2006.- 416с.

Никитина Наталья

«Апокалиптические кони бьют копытом» по украинскому детству (на материале романа Л.Костенко «Записки украинського самашедшого» и малой женской прозы кон. XX – нач. XXI вв

Аннотация. В статье рассматривается деструктивное влияние деформированных и болезненных общественных отношений на ребёнка и их наличие в современной женской прозе. Автор анализирует экзистенциальные мотивы в изображении детей. Отмечено, что общественный имморализм разрушает сознание ребенка и приводит к стойкой оппозиции ребёнок/мир, ребёнок/социум, ребёнок/общество, где обычно ребёнок – жертва.

Ключевые слова: женская проза, сознание ребёнка, экзистенциальные модусы, катастрофизм, «детский рай».

Annotation. The article contemplates a destructive influence of malformed and painful social relationships on a child and their presence in the contemporary women's prose. The author analyzes the existential ground in representing children. It has been noticed that social immoralism destroys child's consciousness and leads to the stable opposition a child/world, a child/socium, a child/society, where a child is usually a victim.

Key words: women's prose, child's consciousness, existential modi, catastrofismo, "child's paradise".

Нікітіна Наталія – аспірантка Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України, викладач кафедри слов'янських мов методики їх викладання Чернігівського педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка.